
ÇİN'İN ASYA-PASİFİK DIŞ POLİTİKASINDA PRAGMATİST EKSEN: İHTİYATLILIKTAN KENDİNE GÜVENE

Ramazan İZOL¹

Öz

Bu çalışmada, Çin'in ekonomik reform sürecinin ve Açık Kapı politikasının başladığı 1978 yılından olimpiyatlara ev sahipliği yaptığı 2008 yılına kadarki süreç dikkate alınarak, Çin'in Asya-Pasifik dış politikası irdelenmiştir. Çin'in Asya-Pasifik bölgesinde nasıl bir dış politika konsepti üzerinden hareket ettiği, ideolojik ve pragmatist yaklaşımların Çin dış politikasını nasıl etkilediği, Çin iç politikasında yaşanan değişim ve dönüşümlerin dış politikaya yansımalarının neler olduğu gibi sorulara cevap aranmıştır. Bu anlamda öncelikle Deng Şiaoping dönemiyle birlikte Çin iç politikasında yaşanan dönüşümler ortaya koyulmuş, sonrasında bu dönüşümlerin dış politikaya yansımalarına değinilmiştir. Son bölümde de Çin'in Asya-Pasifik ülkeleri ile ilişkileri incelenmiştir. Teorik çerçeve olarak Neo-klasik Realizmden yararlanılmış, Neo-klasik Realizm üzerinden, Çin'in iç politikasında meydana gelen değişimlerin Çin dış politikasına ve küresel sistemin yapısına etkileri ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Asya Pasifik, Çin, Pragmatist Dış Politika, Neo-klasik Realizm, Açık Kapı Politikası.*

THE PRAGMATIST AXIS IN CHINA'S ASIAN-PACIFIC FOREIGN POLICY: FROM PRECAUTION TO SELF-CONFIDENCE

Abstract

In this study, China's Asia-Pacific foreign policy has been examined, taking into account the process from 1978, when China's economic reform process and Open Door policy began, to 2008, when it hosted the Olympics. Answers were sought to questions such as what kind of foreign policy concept China acts on in the Asia-Pacific region, how ideological and pragmatist approaches affect Chinese foreign policy, and what are the reflections of the changes and transformations in Chinese domestic policy on foreign policy. In this sense, first, the transformations in Chinese domestic policy during the Deng Xiaoping period were revealed, and then

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Akdeniz Üniversitesi, ramazanizol@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2028-3477

the reflections of these transformations on foreign policy were mentioned. In the last chapter, China's relations with the Asia-Pacific countries were examined. Theoretically, neo-classical realism was used, and the effects of changes in China's domestic policy on Chinese foreign policy and the structure of the global system were discussed through neo-classical realism.

Keywords: *Asia Pacific, China, Pragmatist Foreign Policy, Neo-classical Realism, Open Door Policy*

Giriş

Asya-Pasifik bölgesi, dünyanın ekonomik olarak en süratli gelişen bölgelerinden biri olmasının yanı sıra istikrarın ve düzenin de sembolü haline gelmiştir (Denker 2000, 2). Doksanlı yıllarla birlikte de Asya-Pasifik bölgesi dünya ekonomisinin ağırlık merkezi olmuştur (Ning 2018, 1). Aslında Asya-Pasifik sadece coğrafi bir terimi ifade etmemektedir. Bu anlamda Asya-Pasifik teriminin siyasî ve jeopolitik boyutları da bulunmaktadır (Öztürk ve Gürsoy 2022, 120). 1989 yılında Asya-Pasifik bölgesindeki ekonomik gelişmeye ve refah düzeyine katkı sağlamak amacıyla kurulan Asya-Pasifik Ekonomik İş Birliği Örgütüne (APEC) bakıldığında bu durum açık bir şekilde görülebilir. Avustralya, Kanada, Şili, Çin, Tayvan, Endonezya, Japonya, Kore, Meksika, Yeni Zelanda, Papua Yeni Gine, Peru, Filipinler, Rusya Federasyonu, Singapur, Tayland, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Vietnam gibi pek çok ülkenin yer aldığı bu kurumda ilginçtir ki jeopolitik ve siyasi sebeplerden dolayı Hindistan yer almamaktadır (Başer 2019). Bunun yanında APEC'in yirmi beşinci zirvesine katılan ABD Başkanı Donald Trump, Asya turunda ve zirve boyunca sık sık Asya-Pasifik yerine Hint-Pasifik (*Indo-Pacific*) kavramını kullanmayı tercih etmiştir. Bu anlamda ABD; Hint-Pasifik kavramının kullanımını yaygınlaştırarak hem Çin'i önemsizleştirmeye hem de Hindistan'ın Çin'i dengelemedeki önemine dikkat çekmektedir (Sağlam 2019). Siyasi kullanımı hakkındaki

tartışmalardan bağımsız olarak geniş anlamda Asya-Pasifik bölgesi ABD, Meksika, Japonya, Hindistan, Çin, Güneydoğu Asya ülkeleri gibi pek çok devleti kapsayabilmektedir. Ancak bu çalışmada daha dar anlamdaki Asya-Pasifik bölgesi tercih edilmektedir. Bu bağlamda çalışmanın coğrafi açıdan kapsamını Çin, Japonya, Kore, Tayvan ve Güneydoğu Asya ülkeleri oluşturmaktadır.

Çalışmanın teorik çerçevesi ise Neo-klasik Realizm üzerinden temellendirilmiştir. Sistemik bir uluslararası ilişkiler teorisinden ziyade genel bir dış politika teorisi olan Neo-klasik Realizm, Yapısal Realizmin temel varsayımlarını kabul etmekle birlikte devletin yapısını da devletin dış politikasına etki eden önemli bir unsur olarak dikkate almaktadır (Ersoy 2015, 179). Bu anlamda Neo-klasik Realizm dış politika analizlerinde iç ve dış faktörleri birlikte ele alarak klasik realizmle Yapısal Realizm arasında bir denge kurmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde devletlerin uluslararası sistem içerisindeki konumunun yanında; ülkenin dinamikleri, liderlerin davranışları, sosyal ve ekonomik yapılanma, ulusal karakter, siyasal kurumlar gibi iç faktörlerin de dış politikaya etki ettiği kabul edilmektedir (Bayır 2015, 58).

1. Çin İç Politikasında Pragmatik Eğilimler

Pekin yönetimi, 1970'lerin sonuna kadar siyasi ve ekonomik alanlarda Sovyet modelinin bir benzerini uygulamıştır. 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilan edilmesinden sonra restorasyon sürecine giren Çin, özellikle 1950'li ve 1960'lı yıllarda endüstriyel üretim ve tarımsal verim anlamında bazı ilerlemeler kaydedebilmiştir

(Gamer 2003, 90). Ancak Büyük Atılım'ın² Çin ekonomisini harap etmesi ve sonrasında Kültür Devrimi'nin³ işleri daha da kötüleştirilmesi Mao'dan sonra Çin iç ve dış politikasında pragmatist eğilimlerin güç kazanmasına imkan tanımıştır (Zhao 2004, 4). Mao'nun ölümünden sonra Çin, Açık Kapı ve ekonomik reform politikalarıyla totaliter yönetim şekline otoriter yönetime doğru yol almıştır (Ning 2018, 1). Özellikle Deng Şiaoping ile Çin, ekonomik olarak sosyalist modelden uzaklaşarak küresel liberal ekonomiye ayak uydurmaya başlamıştır. Maoizme yönelik hayal kırıklığından yararlanan Deng, ekonomik kalkınma modelini öncelik haline getirmiştir. Nitekim Çin; Güney Kore, Hong Kong, Tayvan ve Singapur gibi ülkelerin başarılı kalkınma sırlarını öğrenmeye çalışmanın yanında tarım, sanayi ve bilimde gelişme sağlamak amacıyla askeri harcamalarını da azaltmıştır. Bu süreçte Çin'in askeri bütçesi %16 dan %3'e kadar düşerken 1990'ların ortalarına kadar Çin ordusunun eğitim ve kabiliyetleri görece düşük bir seviyede seyretmiştir (Overholt 2011, 104). Neticede Çin, ideoloji ve köken farkı gözetmeksizin kendisine yarar sağlayacak her şeyi ithal etme stratejisi izlemeye başlamıştır. Deng'in "*Kedi, fare yakalayabildikten sonra rengi siyah olmuş beyaz olmuş farketmez*" sözü Çin'in pragmatist yaklaşımını açık bir şekilde ortaya koymaktadır (Hasmath 2014, 6). Bu anlamda Deng'in, Çin'in

² Büyük Atılım (1966-1976); kolektivizmin ileri seviyelerine adım adım ulaşmayı amaçlayan uzun vadeli politikaların yerine ileri düzeylerde kolektivizm ve cesur kampanyaların benimsenmesini ifade etmektedir. Uygulanan programın ilk sonuçları umut verici olsa da ilerleyen süreçte tarımdaki verim giderek düşmüş ve beklenen sonucun tam aksi bir netice elde edilmiştir. Bu olay sonucunda Mao'nun prestiji ve gücü azalmıştır. Bkz. (Wasserstrom 2015, 91)

³ Kültür Devrimi; Büyük Atılım'ın yıkıcı etkilerinden sonra Mao'nun gücünün ve prestijinin azalması akabinde, parti bürokrasisinin başına geçerek kitlesel bir harekete giriştiği süreçtir. Militan söylemlere sahip olan bu mücadele devrim ideolojisini yeniden canlandırmayı hedeflemiştir. Sonuç ise Büyük Atılım sonrası Çin'in içine düştüğü durumun daha da kötüleşmesi olmuştur. Bkz. (Wasserstrom 2015, 92-93)

sürekli büyümesini sağlayan ‘Reform ve Açılım’ politikalarının mimarı olduğu söylenebilir (Wasserstrom 2015, 105).

1970'lerin sonuyla birlikte Deng'in öncülüğünde reform sürecine giren Çin, Açık Kapı politikasının ve reformlarının karşılığını alarak hızlı bir modernleşme ve büyüme dönemine doğru yol almıştır (Sezen 2011, 993). Bu anlamda Çin, 1980 ve 1990'lar boyunca hızlı bir şekilde ekonomik gelişme sağlamaya başlamıştır. Yeni endüstriler gelişirken, şehirler ve kasabalar büyümüş, sanayileşme ve kentleşme de hızlanmıştır (Dillon 2016, 387). Üstelik, yabancı sermayeyi ve yatırımları ülkesine çekme yolunda ciddi adımlar atmakla kalmayan Pekin yönetimi, ülkesindeki özel sektörün de gelişmesine olanak sağlamıştır (Rocca 2011, 514). Çin zaman zaman Batı'nın zaman zaman da komşularının tecrübelerini taklit ederek küresel ekonomiye başarılı bir şekilde entegre olabilmıştır Böylece Çin ekonomisi modern küresel ekonomiye içkin hale gelmiştir. Bunun yanında 1990'lı yıllardan sonraki süreçte Çin, küresel ekonomik kurumlara entegre olma konusunda da önemli adımlar atmıştır (Lanteigne 2009, 70).

Diğer yandan Çin ekonomisinin büyüme hızına rağmen ülke içerisindeki sosyal ve ekonomik sorunlar önemini kaybetmemiştir. Bu anlamda reformistler ile tutucular arasındaki mücadelenin yanı sıra; enflasyon, gelir yetersizliği, işsizlik gibi ekonomik sorunlar öğrenci ayaklanmalarına yol açmıştır. Özellikle 1989 yılında başlayan öğrenci ayaklanmaları Gorbaçov'un Çin ziyaretine denk gelmesiyle dünyanın gündeminde önemli bir yer edinmiştir. Yozlaşma ve ekonomik eşitsizliklerden şikayetçi olan öğrenciler, Tian'anmen Meydanını ele geçirmiştir (Gamer 2003, 90). Giderek büyüyen ve birkaç hafta süren gösterileri Pekin yönetimi sertlikle bastırma kararı almıştır. Bunun

sonucunda göstericilerin yoğunlaştığı Tian'anmen Meydanına Çin ordusu seferber edilmiş ve göstericilerin çadırları tanklar tarafından yerle bir edilmiştir (Dillon 2016, 394). Çin'in bu gösterileri bastırması sırasında pek çok kişi hayatını kaybetmiştir. Pekin yönetimi, rejime yönelik hoşnutsuzlukları ifade eden ayaklanmaları sert bir şekilde bastırılmış olsa da sorunları çözmeye yönelik adımlar atmaktan kaçınmamıştır. Bu anlamda Deng'in 1992 yılında ekonomik liberalleşmenin genişletilmesi çağrısı sonucu; yeni evler, fabrikalar, yollar, baraj ve havaalanları yapılmaya başlanmış, kırsal şehirlerdeki yaşam koşullarının iyileştirilmesi yönünde adımlar atılmış, üniversitelerin bütçeleri arttırılmıştır. Yine de Çin genelinde işsizlik, enflasyon, adaletsiz gelir dağılımı, yozlaşma gibi sorunlar tam anlamıyla çözülebilmemiş değildir (Ekman 2014, 12).

2. Çin Dış Politikasında Pragmatist Eğilimler

Çin, ekonomik reform sürecinden önce Asya-Pasifik bölgesinde daha çok ideolojik mücadelenin ön planda olduğu bir dış politika konsepti benimsemiştir. Bu anlamda kapitalist dünya düzenine karşı saldırgan bir tutum benimseyen Mao, Çin sosyalist modelinin ihraç edilmesi yönünde stratejiler izlemiştir (Zhao 2004, 8). Ancak Çin'in pozisyonu 1970'li yıllardan itibaren değişmeye başlamıştır. 1979 yılında ABD tarafından tanınan Çin, 1980'li yıllarda ekonomik reform ve modernleşme süreci çerçevesinde daha pragmatik bir dış politika izlemeye başlamıştır. Bu anlamda Çin dış politikasında pragmatist bir milliyetçiliğin izleri görülmeye başlanmıştır (Ghulam 2010, 174). Nitekim Soğuk Savaş'ın son dönemlerinde ABD ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) arasındaki mücadelenin manevra olanaklarından yararlanan Pekin yönetimi, Soğuk Savaşın sona ermesinden sonra da Batı ile ilişkilerin bozulmaması için mücadele

etmiştir. Çinli yöneticiler Sovyetlerin dağılmasının temel sebebini; ABD ve Batı'ya karşı vermiş olduğu stratejik mücadele ve yarışın askeri ve ekonomik ağırlığının artık sürdürülemez boyutlara ulaşmasından kaynaklandığı düşünmüştür. Nitekim Çin, süper güç statüsünü kovalamayacağını, ideolojik bir çatışma içerisine girişmeyeceğini ve ikinci bir “Bay Hayır (*Mister No*)” olmayacağını vurgulamıştır. Bu anlamda Pekin yönetimi ulusal çıkarlarının gerektirdiği şekilde rasyonel ve sakin bir dış politika izleyeceğinin altını çizmiştir.

1980’li ve 1990’lı yıllarda Çin, Asya-Pasifik’e olan ilgisini ve bölgeyle etkileşimini arttırırken, büyük güç tasavvuruna uygun politikaların yollarını da aramıştır. Ancak bu dönemde Çin, büyük güç tasavvurunu güvenlik ve ekonomi gibi alanlarda açıkça ortaya koymamıştır. Şeffaflıktan uzak olan Pekin’in bu süreçte net bir dış politika stratejisi geliştirememesi Asya-Pasifik ülkelerinin Çin’e yönelik kuşkularını da canlı tutmuştur (Christoffersen 1996, 1067). Bu bağlamda Çin için zorlu dönemlerden birisi de Tian’anmen Meydanındaki gösterilerin sert bir şekilde bastırılması ve birkaç yıl sonrasında Soğuk Savaşın sona ermesi olmuştur. İnsani müdahalenin, demokratikleşmenin ve kapitalizmin hâkim değerler haline geldiği bu süreçte en önde gelen sosyalist devlet olarak Çin’in konumu tehlikeli hale gelmiştir. Bu durum bir süreliğine Çin’e yönelik kuşkuları ve olumsuz imgeleri arttırmış, Çin’in küresel güç dengelerindeki konumunu da zayıflatmıştır. Ancak Çin bu süreçte ihtiyatlı ve pragmatist bir politika çerçevesinde çevresel diplomasi⁴ anlayışını geliştirmiştir. Bu anlamda Asya-Pasifik’teki ülkelerle olan ekonomik

⁴ Çevresel diplomasi ideolojik mücadelenin terk edilerek ekonomi ve güvenlik odaklı pozitif ilişkiler kurulma çabasını ifade etmektedir.

ve diplomatik ilişkilerini geliştirmeye çalışmıştır. Öyle ki Çin ile çok sınırlı düzeyde iş birliğine sahip olan devletlerle bile iş birliğinin yolları aranmıştır. Neticede bazı sorunlara rağmen Çin, bu süreci istikrarlı ve barışçıl bir şekilde atlatmayı başarmıştır (Lanteigne 2009, 109).

Diğer taraftan doksanların sonlarına doğru Çin dış politikasında ihtiyatlılıktan kendine güvene doğru evrilmenin belirtileri net bir şekilde görülmeye başlamıştır. Bu anlamda Çin, ABD'nin kurguladığı “Yeni Dünya Düzeni” anlayışını da sorgulamaya başlamıştır. Çok kutuplu ve çok taraflı bir sistem Çin tarafından talep edilir hale gelmiştir. Açık Kapı politikası çerçevesinde küresel ekonomiyle giderek daha çok eklemlenen Çin, uluslararası arenada büyük güç olarak daha etkili bir rol oynama yönünde adımlarını hızlandırmıştır. Diğer taraftan Çin iç ve dış politikasında milliyetçiliğin de ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir. Milliyetçilik bir yandan pragmatik stratejilerin tetikleyicisi bir rol oynarken diğer yandan bölgedeki gerilimlerin yeniden tırmanmasına yol açma potansiyeli barındırmaktadır. Yine de Çin revizyonist bir tutum sergilemekten kaçınmıştır. Çinli liderler büyük güçler arasında karşılıklı güvene ve eşitliğe dayanan istikrarlı birçok kutuplu sistemin yollarını aramıştır. Ayrıca Çin ortak çıkarlar çerçevesinde tanımlanmış güvenlik topluluklarının oluşturulması yönünde adımlar atmıştır (Adler ve Patricia 2009, 84).

3. Çin'in Asya-Pasifik Ülkeleri İle İlişkileri

1839 yılında gerçekleşen I. Afyon Savaşı ve akabinde imzalanan Nanking Anlaşması ile Çin, Hong Kong'u Birleşik Krallık'ın denetimine bırakmak zorunda kalmıştır (Wasserstrom 2015, 58). İkinci Afyon Savaşı'nda da yenilgiye uğrayan Çin, Hong Kong

adasının üç mil kadar açığındaki Kowloon Yarımadası'nın güney kısmını da Birleşik Krallık'a devretmiştir. 1941-1945 yılları arasındaki Japon işgali haricinde Hong Kong 1997 yılına kadar Birleşik Krallığın hakimiyetinde kalmıştır. Birleşik Krallık Hong Kong'u Batı ile Çin arasındaki ticarete bir köprübaşı liman olarak değerlendirmiş, böylece Hong Kong ekonomik açıdan iyi bir ivme kazanmıştır. Çin ve Batı kaynaklı sermaye birikimi, ucuz iş gücü kaynakları, hizmet ve finans sektörleri, esnek üretim biçimini uygun kılan serbest ekonomisi ile Hong Kong Asya-Pasifik'in önemli bir merkezi haline gelmiştir. 1980'li yılların sonunda da kişi başına düşen milli gelir açısından Hong Kong hem kıta Çin'ini hem de Birleşik Krallık'ı geride bırakmıştır (Suner 1997). 1982 yılında Birleşik Krallık ile Çin arasında Hong Kong'un statüsü hakkında resmi görüşmeler başlamıştır. Birleşik Krallık bir süreliğine Hong Kong'daki hakimiyetinin devam etmesi için inatçı bir tavır sergilemiş böylece görüşmeler çıkmaza girmiştir. Bu çıkmaz, Hong Kong ekonomisini büyük bir krizle karşı karşıya bırakmıştır. Neticede Birleşik Krallık Çin'in ısrarcı tavrı karşısında geri adım atmak durumunda kalmıştır. Nihayetinde 1985 yılında taraflar arasında imzalanan anlaşmayla Hong Kong üzerindeki egemenliğin 1 Temmuz 1997 yılından itibaren Çin'e devredileceği konusunda mutabakata varılmıştır. Çin'in Hong Kong üzerindeki hakimiyetinin şekillendiği anlaşmada, Hong Kong'a idari özerkliğin verildiği "tek devlet iki sistem" formülünün tatbik edilmesi kararı alınmıştır. Bu formül çerçevesinde Hong Kong Çin'e devredilmesinden sonraki elli yıl boyunca Özel İdari Bölge olarak içişlerinde bağımsız, dışişleri ve güvenlik konularında ise Çin'e bağlı bir bölge haline gelmiştir (Dillon 2016, 413). Çin Halk Cumhuriyeti'ne bağlı özerk bir bölge olarak

Hong Kong; kendi para birimine, hukuk sistemine ve parlamenter sistemine sahip olmuştur. Bu anlamda Hong Kong kendi bağımsız yasama, yürütme ve yargı yetkisini sürdürmektedir. Dahası, Çin Halk Cumhuriyeti'nin resmi dili olan Mandarin'in aksine Hong Kong'un resmi dilleri Kanton Çincesi ve İngilizce olarak kalmıştır (Dandarova 2019).

Tayvan; “Çin Cumhuriyeti” adıyla her açıdan bağımsız ancak Pekin tarafından kabul edilmeyen ve 1971 yılından itibaren de birçok uluslararası örgütte resmi olarak temsil edilmeyen bir ülkedir (Dillon, 2016, 17). Çin, Hong Kong ile Tayvan'ı da ‘Büyük Çin’in’ parçası olarak görmektedir (Gao 2005, 78). Tayvan adası Çin kıyılarından 90 mil açıkta olup ada nüfusu tarihsel süreç içerisinde Çin'den gelen insanlardan oluşmaktadır. 1895 yılından itibaren Japonya'nın sömürgesi haline gelen Tayvan, 1943 Kahire Konferansı'nda II. Dünya Savaşını kazanan Müttefiklerin kararıyla Çin'e iade edilmiştir. Ancak Çin'deki iç savaşı Mao ve destekçilerinin kazanmasıyla, mağlup olan milliyetçiler Tayvan'a kaçmaya başlamıştır. Neticede Tayvan, milliyetçi parti Guomintang'ın merkezi haline gelmiştir. Bu milliyetçi parti 1947-1987 yılları arasında Tayvan'da sıkıyönetim altında tek parti olarak hüküm sürmüştür (Dillon 2016, 421). Aslında yerli Tayvanlılar bu yeni göç dalgasına karşı tepki göstermiş ve 1947 yılında Tayvan'da büyük bir iç çatışma çıkmıştır. Bu çatışmalar sırasında ölen sayısı, 1989 yılında Tian'anmen Meydanında ölen sayısından fazladır (Overholt 2011, 134). Neticede milliyetçi hükümet ABD'nin de desteğiyle Tayvan'da hakimiyet kurabilmiştir. Tayvan, ABD için Çin yayılmacılığını engellemek adına stratejik bir müttefik haline gelmiştir. Tayvan, Kore ve Vietnam savaşlarında ABD'nin yanında yer almasının karşılığını ekonomik yardımlarla almıştır.

Neticede Tayvan, 1945-1988 yılları arasında ABD'nin yardım paketlerinin de katkısıyla eşine nadir rastlanır bir ekonomik gelişme sağlamıştır.

ABD Soğuk Savaş'ın önemli bir kısmında Tayvan'ı Çin tehdidini dengelemek üzere önemli bir aktör olarak dikkate almıştır (Öztürk ve İrfanoğlu 2021, 23). Bu anlamda ABD Kore Savaşında Tayvan'ı korumakla kalmamış, Tayvan'daki hükümeti Çin'i temsil eden meşru hükümet olarak kabul etmiştir. Bu durum Pekin'i resmen tanıdığı 1979 yılına kadar sürmüştür. ABD ile pek çok ülke bir süreliğine Tayvan'ı Çin'in yasal temsilcisi olarak dikkate almıştır. Diğer taraftan Çin, Tayvan'ın bağımsız bir devlet olarak kabul edilmesine kesinlikle karşı çıkmaktadır. Tayvan'da yaşayanların anavatanından geldiğini, adanın yüzyıllar boyunca anavatana bağlı olduğunu ve Japonya tarafından zorla sömürgeleştirildiğini ileri sürerek adanın Çin'e yeniden bağlanması gerektiğini savunmaktadır. Bu anlamda Tayvan Çin'in çok taraflı dış politika anlayışında “en ciddi sorun olarak” öne çıkmaktadır (Wu 2007, 281).

Ocak 1979 yılında Deng Şiaoping Tayvan'a geniş özerklik tanınan bir teklif hazırlamıştır. Bu teklifte Tayvan'ın ekonomik sosyal ve siyasi sistemlerini hatta silahlı kuvvetlerini bile muhafaza etmesini kabul eden Çin bunun yanında Tayvan'a süresiz özerklik sunmuştur. 1980'de Hong Kong'a yapılan teklifle kıyaslandığında bu teklifin oldukça cömert olduğu söylenebilir. Ancak Tayvan bu teklifi kabul etmemiştir. Bu anlamda Tayvanlılar Tayvan'ın kendine has kimliğini, demokratik değerlerini ve ekonomik kalkınmışlığı öne çıkarmaktadır (Wang ve Yeh-Chung 2008, 445). Doksanlı yıllarda Tayvan Cumhurbaşkanı Lee döneminde ülkede Tayvanlılık kimliği oluşturulmaya çalışılırken Çin karşıtı bir retorik hâkim olmuştur. “Tek

devlet iki sistem” demecinin inandırıcı olmadığına dair büyük bir dezenformasyon başlatılmıştır (Overholt 2011, 141). Çin'in bu duruma aşırı tepki göstererek sert beyanlarda bulunması ve bunun yanında Tayvan'ın tehdit algılarını tetikleyecek füze denemeleri gerçekleştirmesi ABD'nin reaksiyonunu beraberinde getirmiştir. Neticede ABD donanması Tayvan boğazı yakınlarına gelerek gövde gösterisinde bulunmuştur. 1995-1996 Tayvan Boğazı Krizi'nde milliyetçi söylem ve eylemlerin etkili olması bölgenin güvenlik istikrarını zedelerken askeri hamleleri de ön plana çıkarmıştır (Hughes 2006, 1). Bunun sonucu ise güvenlik ikilemi ve belirgin bir silahlanma yarışının körüklenmesi olmuştur. Üstelik, Pekin yönetimi 2005 yılında Ulusal Halk Kongresinde Ayrılıkçılığa Karşı Yasa'yı onaylayarak Tayvan'ın bağımsızlık ilan etmesi durumunda saldırıya geçeceğini hukuken ilan etmiştir (Overholt 2011, 144). Bu anlamda Tayvan meselesinin bölgedeki atmosferi olumsuz bir şekilde etkilediği açıktır. Diğer taraftan, her ne kadar Çin ile Tayvan arasındaki ilişkiler genel olarak gergin olsa da ekonomik ilişkiler iki taraf arasındaki gerginliklerin tersine bir gelişme göstermiştir. Bu anlamda Tayvanlı şirketlerin ana kara ekonomisine ciddi yatırımlar yaptığı bilinmektedir (Dillon 2016, 423). İki binli yıllarda da iki taraf arasında daha yapıcı ve rasyonel politikaların izlenmesine yönelik bir uzlaşma mekanizması kurulması yönünde adımlar atılmıştır.

Güneydoğu Asya'daki komşularını çevresel devletler olarak adlandıran Çin, 1980'li yıllara kadar bu ülkelerle istikrarlı ve pozitif ilişkiler kurmaktan uzak bir görüntü çizmiştir (Zhao 2004, 17). Nitekim Mao döneminde Çin, Asya-Pasifik bölgesindeki ülkelere ve onların kurdukları çok taraflı rejimlere ABD hegemonyasının bir yansıması oldukları gerekçesiyle uzunca bir müddet karşı çıkmıştır.

Bu anlamda birçok Güneydoğu Asya ülkesiyle anlaşmazlık hatta çatışmalar yaşamıştır. 1967 yılında Güneydoğu Asya ülkelerinin bir araya gelmesinden oluşan Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) aslında Çin ve SSCB kaynaklı sosyalist yayılmacılığını engellemek ve üye devletler arasındaki iş birliği ve güveni sağlamak için kurulmuştur. Görünüşte bir ekonomik set olan ASEAN, tehdit altındaki Güneydoğu Asya ülkelerini ortak kimlik ve çıkar etrafında bir araya getirmiştir. Böylece Güneydoğu Asya ülkeleri ASEAN sayesinde daha etkili bir aktör haline gelmiştir. Bu süreçte Çin Güneydoğu Asya ülkelerini ABD ile jeopolitik rekabetindeki satranç taşları olarak dikkate almıştır (Lanteigne 2009, 120) Bu anlamda yapıcı ilişkilerden ziyade çatışmacı ve ideolojik bir dış politika stratejisi benimsemiştir. Ancak Deng dönemiyle birlikte Çin, Güneydoğu Asya stratejisini de değiştirmeye başlamıştır. İdeolojik mücadeleden vazgeçerek barışçıl diplomatik ilişkilerin geliştirilmesinin yollarını aramıştır. Bu bağlamda Güneydoğu Asya ülkeleri ile ilişkilerinde çevresel diplomasiyi ön plana çıkarmıştır. Çevresel diplomasi yoluyla Çin, seksenli yıllardan itibaren Güneydoğu Asya ülkeleri ile ilişkilerinde önemli gelişme sağlamıştır (Ba 2003, 646). Bunun yanında Çin, özellikle doksanlı yıllardan itibaren Güneydoğu Asya ülkeleri ile ilişkilerinde yumuşak gücünü ön plana çıkarmaya başlamıştır. Bu anlamda, sert gücün vurgulandığı saldırgan ve revizyonist bir tutumdan ziyade barışçıl kalkınma, uyumlu dünya gibi yumuşak gücüne dikkat çeken bir strateji benimsenmiştir. Çin'in Güneydoğu Asya ülkeleri üzerindeki yumuşak gücü daha çok yatırım, ticaret ve mali yardım gibi ekonomik unsurlar üzerinden temellenmektedir (Ayhan 2010, 186). Çin'in yumuşak gücünün projeksiyonu anlamında 1997 Asya Finansal Krizi dönüm

noktası olmuştur. Bu kriz Çin ile ASEAN ülkeleri arasındaki ilişkileri farklı bir boyuta çekmiştir. Tayland, Endonezya, Malezya ve Filipinler gibi ülkeler bu krizden ağır yara alırken Çin bu süreçte acil ekonomik yardımları da içeren yapıcı rolüyle “Beyaz Şovalye” olarak ön plana çıkmıştır (Lanteigne 2009, 120). Diğer taraftan Asya Mucizesinin sonunu getiren bu krizde ASEAN ülkeleri ABD’den umduğu finansal yardımını bulamayarak hayal kırıklığına uğramıştır. Asya Krizinin ardından Çin’in Güneydoğu Asya ülkeleri nezdindeki konumu ve itibarı önemli derecede artmıştır. Böylece, doksanlı yılların sonlarıyla birlikte Çin ile ASEAN ülkeleri arasındaki ekonomik ve diplomatik ilişkiler daha da gelişirken, Çin’in Filipinler ve Endonezya gibi ülkelere mali yardımı ABD’yi geride bırakmıştır. Çin ASEAN ülkeleri ile ilişkilerinde karşılıklı faydaya ve çok yanlı diplomasiye önem vererek ASEAN’daki pozisyonunu sağlamlaştırmıştır. Neticede ASEAN ülkeleri Çin ile uzun vadeli ve kapsamlı anlaşmalar yapma konusunda daha hevesli hale gelmiştir (Womack 2009, 12-13). Bu anlamda Çin 2002 yılında Güneydoğu Asya’da ihtilafı karasuları ile alakalı yapıcı adımlar atarken, 2003 yılında fiili olarak ASEAN’ın Asya Serbest Ticaret Bölgesine katılmıştır. Ayrıca pazarını ASEAN ülkelerine açan Çin, bu ülkelerin çok taraflı ekonomik liberalleşme yoluyla refaha ve prestije ulaşma hedefinin yeni yürütücüsü haline gelmiştir (Overholt 2011, 174-175).

Jeopolitik açıdan ise bu ülkelerle Çin arasında halen önemli sorunlar bulunmaktadır. Özellikle Güney Çin Denizi’nin statüsüne ve bölgedeki adalara dair tartışmalar taraflar arasında güvensizliğe yol açmaktadır. ASEAN bünyesindeki ülkeler Çin ile diplomatik ilişkilerin gelişmesinden memnuniyet duysa da halen Çin’e yönelik ciddi kuşuklara sahiptir. Bu anlamda Çin’in ekonomik gücü, askeri

kapasitesi ve zaman zaman tehditkâr hamleleri ASEAN ülkelerinin güvenlik kaygılarını tırmandırmaktadır. Ayrıca Güneydoğu Asya ülkeleri Çin hegemonyasına dair derin bir teyakkuz içerisinde. Her ne kadar Çin Güneydoğu Asya’da en önemli aktör haline gelmiş gibi görünse de bu durum bölgeye tamamen hâkim olacağı anlamına gelmemektedir.

Çin Soğuk Savaş sürecinin çoğunda Pyonyang rejimini desteklemeyi ve korumayı sürdürmüştür. Kronik enerji kıtlığı, sermaye yetersizliği ve fakirlik gibi sorunlarla boğuşan Kuzey Kore ancak Çin ve SSCB'nin desteğiyle ayakta kalabilmiştir. Bunun yanında Kuzey Kore askeri kapasite haricindeki her alanda Güney Kore’den geri kalmıştır. Hatta Kuzey Kore’nin ekonomik, diplomatik ve askeri güç dengeleri anlamında yenilgiye uğramış durumda olduğu dahi söylenebilir (Overholt 2011, 149). Nitekim Kuzey Kore’nin ekonomik geri kalmışlığına diplomatik yalnızlığı da eklenmiştir. Sovyetlerin çöküşüyle birlikte Çin, Kuzey Kore’ye arka çıkan tek ülke haline gelmiştir. Üstelik Kuzey Kore Çin'in reform sürecinden ve Açık Kapı politikasından da rahatsızlık duymaktadır (Lanteigne 2009, 116). Zira Çin Kuzey Kore’yi pragmatist bir yola sokma konusunda girişimlerde bulunmaktadır. Çin’in bu konudaki stratejisi Pyonyang’ın nükleer taleplerini ekonomik yaptırımlarla baskı altında tutmak ve Pyonyang rejimini barışçıl bir ekonomik reform sürecinin içerisine çekmek üzerinedir. Çin her ne kadar Kuzey Kore ile müttefik olsa da ciddi bir nükleer kapasiteye sahip Pyonyang rejimini bölgenin istikrarını zedeleyeceği gerekçesiyle tehlikeli bulmaktadır (Overholt 2011, 159). Bu anlamda ABD'nin Kuzey Kore ile olan müzakerelerinde Çin yapıcı bir rol oynamaktadır.

Soğuk Savaş'ın bitmeye yüz tuttuğu dönemde Çin, Pyongyang olarak anılan tek bir Kore olduğuna dair geleneksel anlayışını gözden geçirmeye başlamıştır. Bu anlamda iki Kore devletinin dikkate alındığı bir politikanın temelleri atılmıştır. 1992 yılında da Seul ile Pekin arasındaki diplomatik ilişkiler tesis edilmiştir (Lanteigne 2009, 114). Bunu takip eden on yıl içerisinde de Çin ile Güney Kore arasındaki ticari ilişkiler hızla artmıştır. Böylece Çin Seul'un en önemli ticari partnerlerinden biri haline gelmiştir. Ayrıca, bölgenin jeopolitik yapısına bakıldığında Güney Kore'nin Japonya'dan ciddi anlamda endişe duyduğu görülmektedir. Bu durum Güney Kore ile Çin arasındaki ilişkilere olumlu yansımaktadır. Diğer taraftan Seul rejimi Kore'nin barışçıl bir şekilde birleşebilmesinin yolunun Çin'in rızasından geçtiğinin farkındadır. Bu anlamda Güney Kore bölgede yapıcı bir rol üstlenmektedir. Ancak Kuzey Kore tehdidinin halen mevcut olması, Doğu Çin Denizi'nin paylaşımına dair ihtilaflar, emperyal Çin döneminin izleri Güney Kore'yi Çin'e karşı dikkatli bir politika izlemeye sevk etmektedir (Manicom ve Palamar 2016, 11).

Japonya ile Çin arasındaki ilişkiler XIX. yüzyılın sonlarından II. Dünya Savaşı'na kadar düşmanlık, nefret ve askeri mücadele gibi olumsuz dinamikler üzerinden şekillenmiştir. Bu anlamda saldırgan Japonya ile zayıf Çin arasındaki mücadele Avrupa'daki Alman Fransız çekişmesini hatırlatmaktadır (Overholt 2011, 123). Sosyalist Çin'in kurulmasından sonra da Pekin yönetimi ile Japonya arasındaki ilişkiler geçmiştekine benzer bir istikamette yol almıştır. Ancak Çin'in 1960'lı yıllarda Sovyetler Birliği ile yaşadığı anlaşmazlık Japonya ile ilişkilerini değiştirmiştir. Bu anlamda 1970'li yıllarla birlikte Çin ile Japonya arasında barışçıl bir şekilde bir arada yaşama yönünde ilerlemeler sağlanmıştır. 1972 yılında iki ülke arasında fiili olarak (*de*

facto) devam etmeyen savaşın resmi (*de jure*) olarak da bitirme kararı alınırken, 1978 yılında Barış ve Dostluk Anlaşması (*the Treaty of Peace and Friendship*) imzalanmıştır. Böylece Çin temel tehdit olarak gördüğü Sovyetleri dengeleme yönünde eski düşmanı ile iş birliği içerisine girmiştir (Zuqian 2010, 84) Ancak bu durum Soğuk Savaşın sonlarına doğru değişmeye başlamıştır. Sovyetlerin zayıflamasıyla Japonya'nın Çin nezdindeki stratejik konumu değişmiştir. Bunun yanında Japon okullarında okutulan tarih kitaplarında Japonların Çin'i işgalinin yol açtığı yıkım ve katliamlara değinilmemesi iki ülke arasındaki tarihsel husumetleri canlı tutmuştur. Jeopolitik ve ekonomik rekabetle birlikte Japonya'nın Çin nezdindeki konumu Sovyetlere karşı dengeleyici bir ülkeden tehlikeli bir rakibe hatta düşmana dönüşmüştür (Zuqian 2010, 86). Böylece Japonya ile Çin arasında güvenlik rekabeti yeniden gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Tian'anmen gösterileri sırasında Japonya'nın Çin'i izole etme stratejisine önderlik etmesi, 1995/1996 Tayvan Boğazı Krizi, Senkaku/Diayou Adaları paylaşım meselesi, silahlanma, Çin'in ihtilafli deniz tabanındaki aktiviteleri gibi konular iki ülke arasındaki ilişkilere zarar vermiştir/vermektedir. Bu anlamda Çin'in Asya-Pasifik bölgesinde en gerilimli ilişkilere sahip olduğu ülkelerden birinin Japonya olduğu söylenebilir. Üstelik her iki tarafta da milliyetçi söylemlerin güç kazandığı görülmektedir. Japonya Çin'in yükselen konumunu tehdit olarak algılamakta Çin Japonya'nın ABD ile ittifak kurarak kendisini kuşatmak istediğini düşünmektedir (Zuqian 2010, 96). Üstelik ekonomik olarak da bu iki ülke ciddi anlamda rekabet halindedir. Japonya'nın bölgesel hegemon konumu doksanlı yıllarla birlikte Çin'in yükselişinin de etkisiyle iyiden iyiye aşınmıştır. Bu anlamda Asya'daki ekonomik oyun Japon hakimiyetinden çıkıp en az

dört taraflı (Çin, Japonya, Güney Kore ve Tayvan) bir denklem haline gelmiştir (Overholt 2011, 121).

Sonuç

Çin ile Asya-Pasifik ülkeleri arasındaki ilişkiler Çin'in 'Reform ve Açılım' politikaları ile pragmatist bir eksene doğru yol almaya başlamıştır. Çin'in iç politikasında yaşadığı ekonomik reform süreci ve beraberinde uygulamaya başladığı Açık Kapı politikası, Asya-Pasifik ülkelere yönelik dış politikasını da derinden etkilemiştir. Özellikle Deng Şiaoping ile ideolojik mücadele konseptini büyük ölçüde terk eden Çin, Asya-Pasifik dış politikasında çevresel diplomasi ve ortak çıkar teması üzerinden yapıcı ilişkileri öne çıkarmıştır. Bu anlamda Çin'in Asya-Pasifik dış politikası seksenli yıllarla birlikte ekonomik ve jeopolitik meseleler üzerinden şekillenir hale gelmiştir. Çin'in küresel sistemdeki konumu doksanlı yıllarda tehlikeli bir hale gelse de iki binli yılların başıyla birlikte Çin, izole olmuş bir güçten, Asya-Pasifik bölgesinin önemli bir aktörü konumuna erişmiştir (Hamel 2014, 123).

1978-2008 yılları arasındaki süreçte Çin'in Asya-Pasifik ülkeleri ile ilişkilerinde pragmatist eksenin belirleyici olduğu görülmektedir. Bu anlamda Çin özellikle Güneydoğu Asya ülkeleri ile ilişkilerinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Seksenli yıllarla birlikte çevresel diplomasi doğrultusunda ASEAN ülkeleri ile ilişkilerini geliştiren Çin, doksanlı yıllardan itibaren de bu ülkeler nezdinde, yumuşak gücünü ön plana çıkararak etkili olmaya başlamıştır. Çin'in Güneydoğu Asya ülkeleri üzerindeki yumuşak gücü daha çok yatırım, ticaret ve mali yardım gibi ekonomik unsurlar üzerinden temellenmiştir. 1997 Asya Finansal Krizi ise Çin'in, Güneydoğu Asya ülkelerinden oluşan, ASEAN nezdindeki konum ve prestijini yeni bir safhaya taşımıştır.

Nitekim ASEAN ülkeleri Çin'i ekonomik açıdan "kurtarıcı" bir ülke olarak dikkate almıştır. 1997 Asya Krizi'nin akabinde Çin, ASEAN üzerindeki konumunu akdedilen anlaşmalarda daha da sağlamlaştırmıştır. Böylece Çin karşılıklı fayda ve çok yanlı diplomasi çerçevesinde Güneydoğu Asya ülkeleri ile ilişkilerinde önemli mesafeler kat etmiştir. Çin'in Güney Kore ile ilişkileri de doksanlı yıllardan itibaren gelişmeye başlamıştır. Soğuk Savaşın sona ermeye yüz tuttuğu dönemde Tek Kore politikasını terk eden Çin, Güney Kore ile ticari ilişkiler konusunda önemli atılımlar gerçekleştirmiştir. Bunun sonucunda iki devlet de önemli ticari partnerler haline gelmiştir. Çin için doksanlı yıllardaki bir diğer önemli konu ise Hong Kong'u barışçıl bir şekilde "Bir Devlet İki Sistem" formülü çerçevesinde kendi topraklarına katması olmuştur. Böylece Çin, Güneydoğu Asya'daki konumunu daha da güçlendirmiştir. Çin'in Kuzey Kore ile ilişkilerinde de pragmatist eksenin yansımaları görülmektedir. Kuzey Kore'nin arkasındaki tek güç olarak Çin, Pyonyang rejimini daha makul bir çizgiye çekme konusunda girişimlerde bulunmuştur.

Her ne kadar Çin, Asya-Pasifik bölgesinde Açık Kapı politikasıyla birlikte yapıcı-pragmatist bir dış politika izlese de bazı jeopolitik konularda milliyetçi eylemler ve sert retorikler benimseyebilmektedir. Bu anlamda Çin'in Tayvan ve Japonya ile ilişkilerine bakıldığında böyle bir olumsuz atmosferin olduğu görülmektedir. Tartışmasız bir şekilde Tayvan'ı Çin'in bir parçası olarak gören Pekin yönetimi, bu konuda zaman zaman tehditkâr bir tutum sergileyebilmektedir. Bu anlamda doksanlı yıllarda yaşanan Tayvan Boğaz Krizi Çin'in ihtiyatlı pragmatist dış politikasından sapmalar yaşayabileceğinin göstergesidir. Bunun yanında Çin ile Japonya arasındaki ilişkiler; sınır anlaşmazlıkları, ekonomik rekabet

ve silahlanma gibi konulardan dolayı giderek gerginleşmektedir. Bu anlamda her iki ülke de birbirlerini tehditkâr rakipler olarak görmeye başlamıştır.

Tüm bunların yanında iki binli yıllarla birlikte Çin dış politikasında ihtiyatlılıktan kendine güvene doğru evrilen bir yaklaşımın izleri görülmüştür. Bu durum Çin'in yapıcı-pragmatist ilişkiler kurduğu ülkelerde bile Çin yayılmacılığına dair endişelere yol açmıştır. Ancak bu süreçte Çin'in ihtiyatlı dış politika anlayışını terk ederek revizyonist bir strateji izlediği de söylenemez. Her ne kadar Çin Uzakdoğu Asya güç dengelerini kendi lehine çevirme yönünde mücadele etse ve özellikle Asya-Pasifik bölgesinde ekonomik liderlik pozisyonu için ciddi adımlar atsa da bu durum saldırgan ve tehditkâr bir dış politika anlayışını beraberinde getirmemiştir. Bu anlamda Çin'in iki binli yıllarda askeri ve ekonomik açıdan yükselen konumunu rasyonel-pragmatist politikalar doğrultusunda Asya-Pasifik ülkeleri ile ilişkilerine de yansıtma yönünde stratejiler izlediği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adler, E. ve Patricia G. 2009. “When Security Community Meets Balance of Power: Overlapping Regional Mechanisms of Security Governance.” *Review of international Studies* 35 (1): 59-84.
- Ayhan, K. 2010. “East Asian Regionalization and China’s Soft Power in Southeast Asia.” In *China A New Superpower: Dimensions of Power, Energy and Security*, derleyen Atilla Sandıklı, 182-198, İstanbul: Bilgesam Publications.
- Ba, A. D. 2003. “China and ASEAN: Renavigating Relations for a 21st-century Asia.” *Asian Survey* 43 (4): 622-647.
- Başer, H. 2019. “Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği (APEC).” Erişim: 18.05.2019, http://www.mfa.gov.tr/asya-pasifik-ekonomik-isbirligi-_aphec_-.tr.mfa
- Bayır, Ö. E. 2015. “Uluslararası İlişkilerde Neorealist Ekolden Neoklasik Realist Ekole.” In *Uluslararası İlişkilerde Teoriden Pratiğe Güncel Yaklaşımlar*, derleyen Sibel Turan, Nergiz Ö., ss.45-65, Bursa: Dora Yayınları.
- Christoffersen, G. 1996. “China and the Asia-Pacific: Need for a Grand Strategy.” *Asian Survey* 36 (11): 1067-1085.
- Denker, M.S. 2000. “2000’li Yıllarda Asya Pasifik Bölgesinde Büyük Güç Etkileşimi ve Bazı Mümkün Gelişmeleri” *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* 5 (1): 1-26.
- Dandarova, K. 2019. “Hong Kong Şehir mi Yoksa Bir Ülke mi?” Erişim: 20.05.2019 <http://www.ilsaadergi.com/hong-kong-bir-sehir-mi-yoksa-ulke-mi/>
- Dillon, M. 2016. *Modernleşen Çin’in Tarihi*. Çeviri, Eylem Ü. Atılğan ve Aydın Atılğan. İstanbul: İletişim Yayınları.

- Ekman, A. 2014. "Asie-Pacifique: la priorité de la politique étrangère chinoise." *Politique étrangère*, 1(3), ss.11-22. <https://doi.org/10.3917/pe.143.0011>
- Ersoy, E. 2015. "Realizm." In *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, 2. bs., derleyen Ramazan Gözen, ss.165-195. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gamer, R. E. 2003. "Chinese Politics." In *Understanding Contemporary China*, derleyen Robert E. Gamer ve Stanley W. Toops. Routledge: Lynne Rienner Publishers.
- Gao, Z. 2005. "Harmonious Regional Advertising Regulation? A Comparative Examination of Government Advertising Regulation in China, Hong Kong and Taiwan." *Journal of Advertising* 34 (3): 75-87.
- Ghulam. A. 2010. "China's Growing Need of Energy and Changing Balances." In *China A New Superpower: Dimensions of Power, Energy and Security*, derleyen Atilla Sandıklı, 154-179. İstanbul: Bilgesam Publications.
- Hamel, T. 2014. "La géopolitique de l'Asie-Pacifique et l'émergence de la Chine." *Géoéconomie* 71: 123-140. <https://doi.org/10.3917/geoec.071.0123>
- Hasmath, R. 2014. "White Cat, Black Cat or Good Cat: The Beijing Consensus as an Alternative Philosophy for Policy Deliberation?" *The Case of China* 1(1), ss.2-14.
- Hughes, C. R. 2006. *Chinese Nationalism in the Global Era*. New York: Routledge.
- Lanteigne, M. 2009. *Chinese Foreign Policy: An Introduction*. New York: Routledge.
- Ning, L. 2018. *The Dynamics of Foreign-policy Decisionmaking in China*. New York: Routledge.
- Manicom, J. ve Palamar S. 2016. "Introduction." In *Mutual Security in the Asia Pasific: Roles for Australia, Canada and South*

- Korea*, derleyen James Manicom ve Simon Palamar. McGill-Queen's Press-MQUP.
- Overholt, W. H. 2011. *Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü*. Çeviri, Fatih Tokatlı. Ankara: Efil Yayınevi.
- Öztürk, T. ve İrfanoğlu, E. 2021. “Amerikan Dış Politikasında Jeopolitiğin Önemi.” *Akdeniz İİBF Dergisi* 21 (1): 17-27. DOI: 10.25294/auibfd.809368
- Öztürk, T. ve Gürsoy, F. 2022. “Küresel İklim Değişikliğinin Arktik Okyanusu’na Jeopolitik Etkisi.” *Akdeniz İİBF Dergisi* 22 (1): 117-131. DOI: 10.25294/auibfd.1053878
- Rocca, J. 2011. *Çin’in Sosyolojisi*. Çeviri, Arzu Nilay Kocası. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sağlam, M. 2019. “Yeni bir Coğrafi Karmaşa: Asya Pasifik mi Hint Pasifik’i mi?” Erişim: 18.05.2019 <http://mulkiyehaber.net/yeni-bir-cografik-karmasa-asya-pasifik-mi-hint-pasifik-mi/>
- Sezen, S. 2011. “Küresel Bir Güç Olma Yolundaki Çin.” *Mülkiyeliler Birliği Yayını* 1(1), 993-1025.
- Suner, A. 1997. “Hong Kong: Sömürgecilik Tarihinde Bir Sayfa Kapanırken.” *Birikim Dergisi* 99, ss.1-19.
- Wang, H. ve Yeh-Chung L. 2008. “The Conception of Soft Power and Its Policy Implications: A Comparative Study of China and Taiwan.” *Journal of Contemporary China* 17 (56): 425-447.
- Wasserstrom, J. N. 2015. *21. Yüzyılda Çin: Çin Hakkında Bilmek İsteyeceğiniz Herşey*. Çeviri, Hür Güldü. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Womack, B. 2009. “China Between Region and World.” *The China Journal* 61: 1-20.
- Wu, G. 2007. *China Turns to Multilateralism: Foreign Policy and Regional Security*. New York: Routledge.

- Zhang, Z. 2010. "China's Perspective and Policies on New Security Environment." In *China A New Superpower: Dimensions of Power, Energy and Security*, derleyen Atilla Sandıklı, ss.78-82, İstanbul: Bilgesam Publications.
- Zhao, S. 2004. *Chinese Foreign Policy: Pragmatism and Strategic Behaviour*. New York: Routledge.